

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького
Мовний центр «Тьютор»

Студентське наукове товариство

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ
Збірник наукових праць студентів

Мелітополь

2020

вирази виникли не в бібліотеках та вітальнях, а в майстерні, на кухні чи в льоху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд І.В. Лексикологія сучасної англійської мови / І.В. Арнольд. – Москва, 2012 . – 376 с.
2. Єрченко П.Т. Класифікація фразеологічних одиниць / П.Т. Єрченко // Іноземна філологія. – 1994. – № 4. – С. 8-12.
3. Кунін А.В. Англійська фразеологія: / А.В. Кунін. – Москва, 1970. – 344 с.
4. Середина К.Г. Ідіоматика в англійській мові / К.Г. Середина, А.К. Томлянович, І.А. Краснянська. – Санкт-Петербург, 1971. – 272 с.

Філоненко В.М.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,

доцент Єрмоленко С.І.

КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті описана категорія заперечення: визначення, основні характеристики, найпоширеніші класифікації, специфіку в сучасній українській мові. Категорія заперечення може вивчатися з граматичного й лексико-семантичного параметрів.

Ключові слова: заперечення, заперечні речення, заперечні займенники, заперечні прислівники, негація.

З'ясування різного вираження категорії заперечення неодноразово ставало предметом наукових досліджень. Цю проблему висвітлювали І.Р. Вихованець (2003), М.П. Баган (2010), С.І. Єрмоленко (2018) та інші.

Необхідно зазначити, що нині в науковий обіг потрапляють нові матеріали, вдосконалюється методологія дослідження. Це створює передумови для комплексного аналізу категорії заперечення в сучасних умовах розвитку української мови як з боку граматичного, так і лексико-семантичного. Проте такі праці мають фрагментальний характер і стосуються переважно або граматичних заперечень, або лексико-семантичних, тобто переважно окремої проблеми. Поза увагою залишаються комплексні характеристики негачії. Тому **метою** дослідження є аналіз негачій сучасної української мови.

Якщо розглядати категорію заперечення широко, то С. Єрмоленко вважає, що лексико-граматичне вираження заперечення є продуктивним різноплановим явищем, функціональні можливості якого помітно розширюються. Отже, заперечення можна розглядати і як лексичний троп – заперечний паралелізм» [5, с. 19]. У «Малій філологічній енциклопедії» сказано, що «заперечний паралелізм» спирається на заперечне порівняння» [6, с. 290].

З граматичного боку на морфологічному рівні найпоширенішими є заперечні займенники: *ніхто, ніщо, ніякий, ніскільки, нічий*; заперечні прислівники: *ніде, нікуди, ніколи, ніяк*; частки: *не, ні, ані*. На синтаксичному рівні – це заперечні речення, а саме «речення із заперечним присудком (як правило), підметом або другорядним членом. Йому властиві заперечні частки *не, ні*. У заперечно-стверджувальних реченнях складений дієслівний присудок має дві частки *не*. Заперечна частка *ні* нерідко стає префіксом другорядного члена чи підмета» [4, с. 62, 63]. Окрім того, на граматичному рівні є ще й заперечно-питальне речення – «речення, в якому поєднується заперечення і питання, проте за змістом воно виражає ввічливе запитання» [4, с. 62, 63]. Напр., із заперечною часткою **не**: *Пробачте, осінь, я вас не впушу* [7, с. 22]; із заперечним прислівником **ніде**: *Ніде немає літа* [7, с. 32]; із заперечним займенником **ніщо**: *вони горять нічого не питають* [7, с. 33]; із заперечною часткою **ні**: *Бредуть приречено – ні скарги – / високі бранці край доріг* [7,

с. 34]; із заперечними прислівниками **ніколи** й **нікуди**: *Спасибі, хлопче, ніколи і нікуди* [7, с. 36].

Мовознавець Іван Вихованець акцентує увагу на те, що «найчастіше вживаємо родового відмінка при незмінних заперечних словах *нема, немає*. Речення з цими словами виражають значення теперішнього часу [3, с. 47]. Напр., заперечне слово **немає** у реченні *Вже в стільниках стерні немає меду сонця* [7, с. 37].

У своїх працях Мирослава Баган описує категорію заперечення не тільки з граматичного, а й з лексичного боку. «Лексико-граматичні засоби негачії часто називають імпліцитними, мотивуючи це тим, що в них відсутні спеціалізовані форманти із заперечним значенням. <...> Чітка й послідовна співвіднесеність лексико-граматичного заперечення із граматичним незалежно від ситуації мовлення, на нашу думку, дає підстави вважати його експліцитним, проте специфічним способом вираження заперечення» [2, с. 12]. Напр., лексичні одиниці передають не суто заперечення, а заперечення конкретно чогось: заперечення наявності (*зникнути, відсутній, останній, порожнеча*), заперечення тотожності (*відрізнятися, інший, другий, по-новому*), заперечення реальності (*ефемерний, уявний, ілюзорний, химерний*). Напр., *І творять графіку химерну / в польотах брюючих низьких / останні Музи постмодерну – / ворони звалищ приміських* [7, с. 44]. До категорії заперечення відносять і фразеологізми на позначення відсутності, нереальності, тотожності, напр., *білими нитками шито* (брехня – нереальність); *мертвий капітал, з порожніми руками* (відсутність). «Фразеологізми як виразники мовленнєвих актів негативної реакції передають не комунікативне, а внутрішньо-мисленнєве заперечення, за допомогою якого мовець чіткіше визначає свої емоції та прагматичні наміри» [1, с. 75].

Отже, категорію заперечення ми можемо визначати як імпліцитну й експліцитну одиницю мовлення, яка міститься як серед граматичних одиниць (морфем), так і серед лексичних одиниць (слів, фразеологізмів). Подальші розвідки дадуть змогу класифікувати цю категорію з різних боків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баган М.П. Специфіка фразеологічної реалізації заперечення в українській мові. *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 68–77.
2. Баган М.П. Функціональні параметри лексико-граматичного заперечення в сучасній українській мові. *Українська мова*. 2010. № 3. С. 11–19.
3. Вихованець І.Р. Улюблений відмінок заперечних речень. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 47.
4. Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
5. Єрмоленко С.І., Каспер І.О. Функціональні параметри лексико-граматичного заперечення в сучасній українській мові. *Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип.8. С. 16–19.
6. Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
7. Костенко Л.В. Річка Геракліта. Київ : Либідь, 2011. 336 с.

Чернишова А.Є.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук

Баранцова І.О.

ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті розглянуто варіативність визначення терміну «концепт». Безперечним для всіх підходів є те, що концепт належить до